

SCOARȚELE ȘI COVOARELE DIN GORJ

— TRADIȚIE ȘI CONTEMPORANEITATE —

DOMNICA BAJMATĂRA

Județul Gorj, reprezintă o zonă de interes deosebit în domeniul artei populare, îndeosebi în ceea ce privește țesăturile decorative prin diversitate, originalitate și valoare artistică decorativă.

Acestea ni se înfățișează prin forme variate, remarcabile, unele determinate de condițiile economice ale epocii din care datează sau de situația socială a populației, altele influențate de specificul decorativ sau cromatic al unor zone învecinate.

Într-un interior țărănesc se remarcă în primul rând scoarța alcătuită din două foi cusute pe lungime, cu un reper-toriu ornamental variat și foarte rar scoarțe alcătuite din trei foi.

Viața, munca și natura înconjurătoare le-a dezvoltat femeilor un simț artistic deosebit, punând la îndemână subiect, culoare și simetrie.

Urmărind evoluția scoarțelor, constatăm că atât în ceea ce privește funcția pe care o îndeplinesc cât și în mediul de realizare au survenit schimbări.

Scoarțele după calculele făcute pe baza datelor oferite de către posesori, după unele inscripții și după scoarțele care s-au păstrat pînă în zilele noastre nu depășește 150—200 ani.

De-a lungul timpului scoarța a îndeplinit mai multe funcții: la început ca acoperămint pentru pat apoi ea a devenit cu rol decorativ, punîndu-se pe perete, pe pat sau pe lada de zestre.

Scoarțele făceau parte din zestrea miresei și erau trecute în foile de zestre.

Ca dimensiune scoarțele nu depășesc 2—2,5/1,5 m, alcătuite din două foi și foarte rar din trei foi. În ultimii 70 de ani s-a răspindit în interiorul țărănesc „covorul” în scop de-

corativ, cu dimensiuni mari de 2—4 m. lungime și 1—2 m lățime.

Ca materie primă utilizată în realizarea scoartei era lina. Încetul cu încetul lina din urzeală a fost înlocuită cu cînepă sau bumbac.

Materiile prime de bază erau asigurate în Gorj de păstorit și cultura cînepii. Pe la începutul secolului al XX-lea, locul cînepii îl ia tot mai mult bumbacul procurat din comerț.

Săpăturile arheologice făcute în comunele: Bărbătești, Schela, Runcu, Virț, Vriea Mare, Bumbăști-Jiu au atestat vechimea prelucrării firelor textile. Piese scoase la iveală ca greutatea de la războiul de țesut sau fusaiolelor de lut, au demonstrat că țesutul se cunoaște încă din neolitic.

Prelucrarea materialelor prime pentru scoarte datorită unor operațiuni care necesită prezența a două-trei femei, a stimulat munca în comun a femeilor în șezători, clăci. Una dintre principalele materii prime utilizate în țesutul scoartelor este lina.

Lina oilor, tunsă primăvara la Sinziliene este spălată acasă în apă fierbinte, limpezită la rîu și uscată la soare. Apoi lina este scărmanată cu mina și pieptănată obținînd firele lungi „părul” folosit pentru urzeală și cele scurte „canura” folosită la băteală.

Astăzi lina este dusă la dărac.

O altă materie primă, cu largă utilizare, este cînepa, cunoscută pe teritoriul țării noastre încă din antichitate (1). Cînepa se seamănă primăvara culegîndu-se în perioada 15 august — 8 septembrie cea de toamnă, de la care se obține sămînța și în iulie cea de vară. Culesul se făcea manual, se culegea cu rădăcini și se așeza în „mămunchiuri”, legate cu fire de cînepă în 2—3 locuri. Mămunchiurile se așezau la soare și după uscarea erau duse la murat (topit) în baltă. Cea de toamnă după uscarea se scutură de sămînță și apoi se duce la topit. La topit părțile lemnoase putrezesc în timp de două săptămîni, apoi se scoate, se spală și se lasă să se usuce.

După uscarea se trece la melițat, înlăturîndu-se părțile lemnoase și apoi se pieptenă obținîndu-se fuiorul pentru urzit și băteală². Prelucrarea cînepii necesită mult timp și începînd cu secolul al XX-lea cînepa a fost înlocuită cu bumbacul procurat din comerț. Munca femeii s-a ușurat datorită pro-

gresului general al societății, marcat prin pătrunderea în interiorul țărănesc a materialelor de proveniență industrială. În ultimii ani în Gorj nici nu se mai cultiva cînepă.

Înul, o altă materie primă de veche tradiție a fost folosit doar sporadic. Lîna, cînepa se făcea caiere³ și se torceau cu furca frumos ornamentată.

În Gorj, exista și un obicei ca fiecare flăcău înainte de a se căsători să ofere viitoarei soții o furcă frumos ornamentată — crestată⁴. Firele se adunau pe fus, cele pentru urzeală se torceau mai suțiri și cele pentru băteală mai groase, se rășchiau⁵ pe rășchitor și se făceau motche⁶.

În cadrul gospodăriei se efectuează și vopsitul motchelor. Dintre coloranții vegetali, astăzi se folosesc doar coaja de anin pentru culoarea neagră, frunza de ceapă pentru culoarea maron de diferite nuanțe și frunza de nuc pentru culoarea ruginii. Astăzi se folosesc coloranți chimici procurați din comerț.

Dintre aspectele sociale legate de prelucrarea materiilor prime folosite pentru țesutul scoarțelor menționăm șezătorile și clăcile, astăzi foarte rare. La șezătoare fiecare femeie venea cu lucrul ei, se adunau după cină și șezătoarea dura 2—3 ore, unde veneu femei, fete, flăcăi care cîntau, jucau și făceau tot felul de glume⁷. Claca se organiza pentru tors lîna, cînepa, se adunau 8 pînă la 10 femei (vecine, rude) și se ajutau pe împrumut⁸.

Cînd se termina claca femeile erau servite cu mîncare.

În ceea ce privește tehnica de realizare a scoarțelor în Gorj se folosește țesutul în 2—4 ițe cu băteala deasă încît urzeala dispăre în întregime. Tehnica de ales este alesul cu găuri — tehnica Karamani, alesul cu fire întrepătrunse și alesul curb. Ornamentele se aleg cu mîna în războiul orizontal.

Scoarțele din Gorj, constituie o realizare artistică dintre cele mai valoroase și interesante ale artei populare gorjene. La scoarțe frumusețea se asociază cu utilul. Ele au fost considerate piese de valoare în casa țărănească, erau trecute în foile de zestre și erau moștenite din generație în generație (Foaia de zestre din 16 februarie 1793, dată de Anastasie Fedeles și soția sa Bălașa fetei lor Dumitrana — două scoarțe, una nouă și una veche). Scoarțele alese cu culori calde împodobesc și înveslesc casele creînd o ambianță plăcută pentru muncă și odihnă. Țesăturile de lîna erau realizate prin

întrețeserea firelor de urzeală cu cele de băteală și se folosea lina seînă. Odată cu apariția firelor colorate în băteală au apărut ornamentele.⁴²

Cele mai simple și mai vechi ca origine sînt scoarțele învărgate, cu vergi mai late sau mai înguste de diferite culori ca : negru, roșu, vișiniu, verde, galben, albastru. Culorile se obțineau din diferite plante vegetale :

- roșu din rădăcină de roibă ;
- negru din coajă de anin sau de stejar ;
- rugina din frunză de nuc ;
- galbenul din șofran ;
- verdele din ștevie ;
- maronul din frunză de ceapă și gutui ;
- vișiniul din boj.

Urzeala este folosită în culoare naturală iar firele de băteală sînt de obicei vopsite.

Vopsitul cu coloranți vegetali reprezintă o veche îndetnicire migăloasă și care cere mare răbdare. Dezvoltarea meșteșugului vopsitului a mers paralel cu dezvoltarea scoarțelor. Începînd cu secolul al XX-lea vopsitul vegetal începe să fie înlocuit cu vopsitul chimic. Coloritul vegetal se caracterizează prin frumusețe, armonie, trăinicie și patină. Odată cu apariția coloritului chimic acestea dispar. Înlocuirea vopsitului vegetal cu vopsitul chimic reprezintă unul din principalele aspecte ale decăderii țesutului artistic.

Privite în ansamblu scoarțele sînt sobre și au o armonie caldă a culorilor, sugerînd mișcarea în viață.

Pe substratul străvechi al artei populare, țesătoarele gorjene au creat o ornamentică specifică cu motive geometrice. Născută din legătura strînsă a omului cu viața și universul, ornamentica scoarțelor exprimă o nemărginită bogăție de sentimente și o diversitate de elemente inspirate din realitatea înconjurătoare.

Scoarța s-a dezvoltat pornind de la „păretare”, țesături înguste, țesute în 2—4 ite și ornamentate la început cu vergi, apoi cu motive geometrice și vergi.

La început atît păretelele cît și scoarțele erau ornamentate cu o alternare de 2—3 culori. Vergile trebuie să se succedă într-un anumit rîlm. La un moment dat, vergile au fost limitate de vergi subțiri numite vărguțe de altă culoare. Vergile subțiri au fost înlocuite cu „dînți”, „zimțșori”, „x-uri”, „s-uri”. „unda apei”, „linii în zig-zag”, „linii frînte”,

„șerpălaș”, și astfel își fac apariția primele alesături cu motive geometrice. Unul din motivele cele mai frecvente este rombul. El apare sub trei stilizări :

- rombul cu contururi în trepte ;
- rombul cu marginile dințate ;
- rombul cu marginile crenelate.

La scoarța în roate vergile au dispărut, romburile dințate mărginite prin linii de zig-zag sînt dispuse pe întreaga suprafață. Prin jocul liniilor frînte și romburilor s-a ajuns la motivul „coarnelor berbecului”, un motiv străvechi întîlnit în toate regiunile țării.

Cele mai răspindite scoarțe în Gorj sînt cele cu alternare și repetare cu ornamente grupate în vergi de diferite dimensiuni, care se desfășoară pe toată lungimea scoarței. În cadrul acestei compoziții rombul este unul din elementele foarte des întîlnite ca motiv ornamental. Mai rar întîlnim și compoziții ornamentale cu alternare de vergi, cu motive geometrice și cu motive florale sintetizate. Aceste categorii de scoarțe : scoarța învîrgată, scoarța cu motive geometrice (romboidale și vergi), scoarța cu motive geometrice și florale și scoarța în roate sînt caracterizate prin decorul geometric. El reprezintă stratul străvechi pe care s-a transmis din generație în generație. Aceste scoarțe n-au început și nici sîrșit, decorul putînd fi desfășurat la infinit pe baza ritmului de organizare.

În ultimii ani apar la scoarțe bordurile cu un decor deosebit de al cîmpului.

Pătrunderea influenței țesăturilor orientale a avut loc și în județul Gorj. Aducerea covoarelor orientale pentru interiorul boierești și Mănăstirea Tismana, a dus treptat la impunerea decorului oriental adaptîndu-se fondului local. Astfel întîlnim amestec de motive geometrice cu motive de origine orientală, în care predomină elementele vegetale. Aceste covoare se lucrează în război vertical cu furculița. În ceace privește compoziția, covoarele sînt singurele țesături de lînă cu cîmpul ornamental încadrat în 1—3 chenare, unul mai îngust la margine în formă de colțșori s-au dinți de ferestru, într-o culoare închisă, al doilea chenar mai lat într-o culoare ce contrastează cu cea din fondul covorului cu motive florale și al treilea chenar mai îngust cu motive delicate într-o culoare deschisă pentru a scoate în evidență motivul central, ales pe un fond albastru, roșu sau verde.

La covoare deosebim două tipuri decorative principale :

— covorul cu decor geometric ;

— covorul cu decor vegetal și figurativ.

Covorul cu decor geometric este mai puțin răspândit, folosește ca motive principale pristornicul, crucea și rombul dințat. Acest covor are chenar de jur împrejur.

Covorul cu decor vegetal este compus prin desfășurarea neîntreruptă și ritmică a motivelor ornamentale vegetale pe tot cuprinsul cîmpului, acest covor este cel mai des întâlnit. Motivul vegetal este asociat de multe ori cu motivul zoomorf, avimorf și antropomorf. Motivele vegetale principale sînt : florile, ramurile cu frunze și flori, ghirlandele, lujerul și vrejul, ghiveci cu flori. Unele din motivele florale caracteristice este floarea cu șase petale egale, stilizate romboidale, ea este de obicei înconjurată de frunze. Uneori floarea are șase petale și două ramuri de frunză (una în stînga și alta în dreapta). Contururile frunzei și florii sînt curbe. Petalele au o liniuță central de altă culoare, iar frunzele sînt alcătuite din două jumătăți triunghiulare, de culori diferite sau au cîte o nervură de altă culoare.

Ghirlanda este proprie chenarului, cu ajutorul ei se leagă motivele izolate.

O formă artistică pentru covorul oltenesc este aceea a lujerului cu flori (lelele) și frunze dispuse lateral.

Motive semnificative decorului sînt reprezentate de diferitele modalități ale pomului vieții : ghiveci cu flori, pomișori, plante cu tulpină pe a căror crengi se odihnesc păsări.

Motivul avimorf alternează cu cel vegetal. Pe unele covoare apare motivul zoomorf. Uneori apare și motivul antropomorf.

În colecția Muzeului județean Gorj, există un covor a cărui compoziție are : motive geometrice dispuse pe toată suprafața, asemănătoare celor din scoarța veche și central motiv antropomorf (femeie și bărbat în poziție de dans cu mîinile în șolduri) și în cadrul decorului introdus anul confecționării — 1867.

Tot în colecția Muzeului județean Gorj există un covor a cărui compoziție are motive florale pe toată suprafața și central motive antropomorfe : un băiat călare pe cal și două fete una ținînd calul de hățuri. Țesătoarea a adunat ca într-o legendă un cîmp cu flori, fete un Făt-Frumos călare și la capetele covorului „Hora străvechi motiv decorativ al

artei românești, calul fiind un animal credincios și foarte util omului, este prezent în decor ca un element al binelui.

Covorul cu cucii este denumit astfel pentru că cucii ocupă un loc important în compoziție, dispuși pe cele 4 laturi veniți să se odihnească.

Un alt covor este covorul cu „rațe” — printre motivele florale țesătoarea a realizat în zbor păsările călătoare care vin în țară odată cu apariția primăverii, odată cu apariția florilor.

Interesant este și covorul cu „cruci” și „pistolnice”, pistornicele dispuse central, iar pe chenar motive romboidale ce au central cruci, de asemenea crucile sînt alese și printre motivele romboidale, care oglindesc obiceiuri și practici mistice.

Plantele și florile reprezentate pe covoare sînt cele care cresc la noi, însă numai acele exemplare care prin stilizare nu-și pierd forma: flori de mărgăritar, lalele, caprine, spicul de grîu, știuleți.

Gustul și comenzile curților boierești au influențat producția și creația, impunînd o anumită gamă ornamentală și o anumită cromatică. Acestea au determinat țeserea covoarelor late care nu se integrău interioarelor țărănești, dar au pătruns în gospodăriile mai înstărite îndeosebi: Tg.-Jiu, Tismana, Runcu, Arcani, Cărbunești, Novaci, Baia de Fier, Polovragi.

În perioada 1952—1965 s-au lucrat covoare pe bază de comenzi și la Mănăstirea Tismana. La aceste covoare se observă influența orientată, fiind inspirate din covoarele aduse din orient pentru mănăstire. În prezent la Mănăstirea Tismana nu se mai lucrează covoare, decît pentru nevoile mănăstirii.

Începînd cu anul 1962 la Mănăstirea Polovragi se lucrează covoare cu motive florale pe bază de comandă, cu materialul clientului. Aici se lucrează și scoarțe în roate specifice zonei, cu lînă seînă.

Un fapt demn de menționat este că în zona montană (Novaci, Baia de Fier, Polovragi, Crasna) nu ne oferă o bogată gamă cromatică fiind folosită lîna seînă. Dozarea echilibrată a acestor culori: alb, negru și brun (obținută din amestecul lînei de culoare albă cu cea de culoare neagră), oferă covorului o sobrietate decorativă. Elementele decorative sînt cele vegetale.

Scoarțele din această zonă au aspect deosebit față de cele tradiționale. Se întâlnesc scoarțe în „roate” din lână naturală albă, neagră și brună, ornamentate cu motive geometrice (romboidale) de dimensiuni mari și cu bordură. În ultimul timp se lucrează macaturile în „cocleți” și macaturile cu „cuiul” ornamentate cu motive geometrice iar chenarul cu motive florale.

Țesăturile din Gorj întâlnite în interiorul țăărănesc constituie ansambluri decorative bogate, bine încheiate, formind o unitate omogenă prin material, tehnică de lucru, motive decorative și cromatică.

Scoarțele ocupă și astăzi un loc de seamă în activitatea multiplă a femeii. Multe din scoarțele care se lucrează astăzi întrunesc calități artistice incontestabile, dar deși în majoritatea cazurilor noile modele se inspiră din cele care le-au precedat, se întâmplă ca uneori creațiile actuale să nu fie totuși la înălțimea celor vechi.

În toate satele Gorjului, astăzi se lucrează pe o scară mai largă macaturile „năvădite” și macaturile în „cocleți” din lână cu urzeală din bumbac. Ornamentele sînt foarte simple-geometrice. Motivele sînt de obicei lucrate într-o singură culoare care se armonizează sau contrastează cu fondul țesăturii (grena pe fond galben, verde pe fond galben, galben-portocaliu, albastru pe fond alb). Macaturile înlocuiesc astăzi scoarțele bătrînești, punîndu-se pe perete, pe pat și fac parte din zestrea miresei.

Tendința generală este de a simplifica motivele și foarte rar de a prelua pe cele tradiționale, deși din punct de vedere artistic acestea din urmă sînt cele mai valoroase. Uneori cromatică capătă o notă supărătoare, culorile nu sînt potrivite cu motivul.

Din inițiativa muzeului în colaborare cu Comitetul județean al Femeilor s-au organizat consfătuiri cu femeile la sate, avînd ca obiectiv revitalizarea artei populare și combaterea tendințelor de poluare ale acesteia. Cu prilejul acestor consfătuiri s-au prezentat modele de țesături-scoarțe și covoare de o certă valoare artistică, din colecțiile muzeului, popularizîndu-le în rîndul femeilor. Totodată au fost evidențiate femeile care au dovedit măiestrie în executarea țesăturilor cu care își împodobesc interioarele caselor. Asemenea consfătuiri s-au organizat în comunele: Peștișani,

Runcu, Scoarța Tismana și în orașele Novaci, Cărbunești și Motru.

De o deosebită importanță este în zilele noastre valorificarea artei populare din cooperativele meșteșugărești și de artizanat. În aceste unități creatoarele populare au posibilitatea să-și dezvăluie întregul lor talent creator.

Cooperativele meșteșugărești „Arta casnică Tismana” și „Arta Novaci” înființate din inițiativa unor inimoși iubitori ai artei populare, lucrează o gamă variată de țesături pentru interiorul modern. La covoarele lucrate se observă bunul gust, simțul frumosului și spiritul creator. Covoarele lucrate de cooperativa „Arta casnică Tismana” pleacă în peste 20 de țări și 5 continente unde sint așteptați mesageri ai artei populare românești.

N O T E :

¹ Marcela Focșa, **Tehnici tradiționale pentru prelucrarea cînepii**, în Cibi-nium, 1937 — 1963, Sibiu.

² Inf. Olaru Angela, 74 ani, Urechești.

³ Inf. Andrițoiu Elena, 78 ani, Strîmba-Vulcan.

⁴ Inf. Mănescu Maria, 72 ani, Răteș.

⁵ Inf. Berindei Paraschiva, 57 ani, Curtișoara.

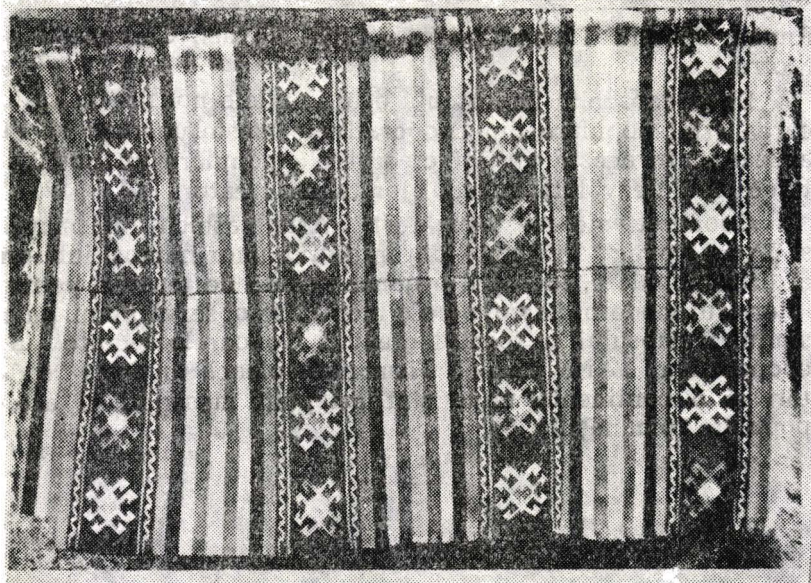
⁶ Inf. Popescu Maria, 71 ani, Cilnic.

⁷ Inf. Butan Elisabeta, 70 ani, Cărbunești.

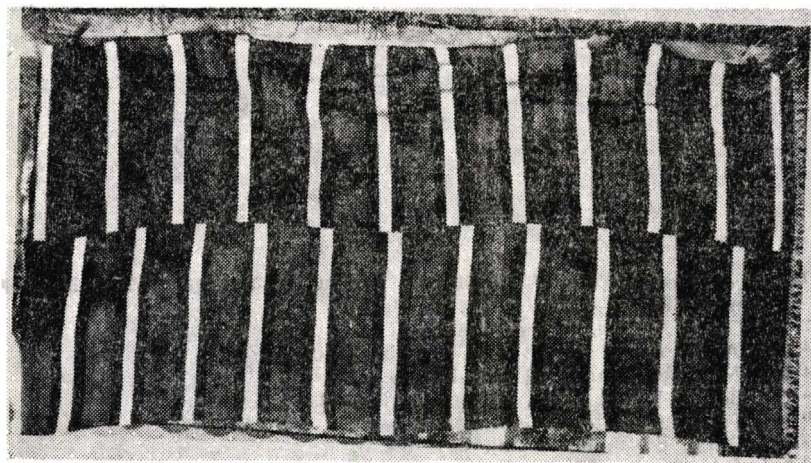
⁸ Inf. Cucu Elena, 80 ani, Românești.

⁹ Inf. Bălașa Ana, 65 ani, Bumbesti-Pitic.

¹⁰ T. Dănățeanu „**Arta populară Bucovineană**”, 1975, pag. 405.

Fig. 1. Scoarță alcătuită din două fol.

Fig. 2. Scoarță ornamentată "cu vergi.

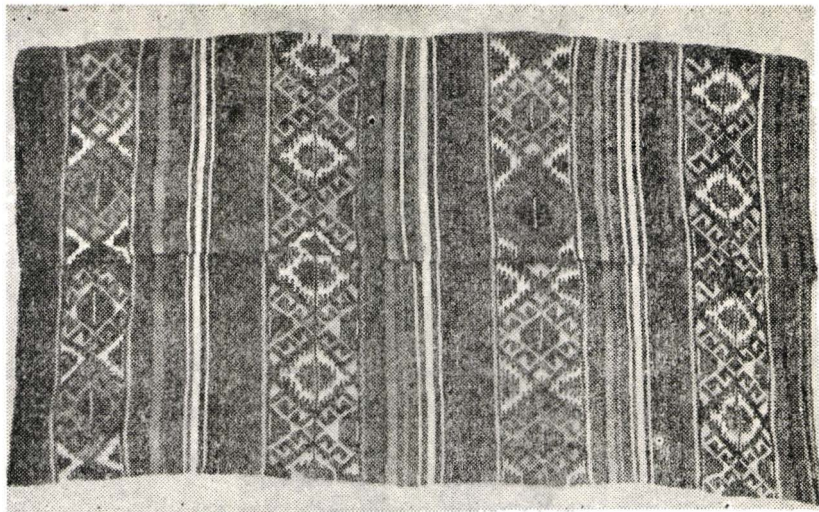
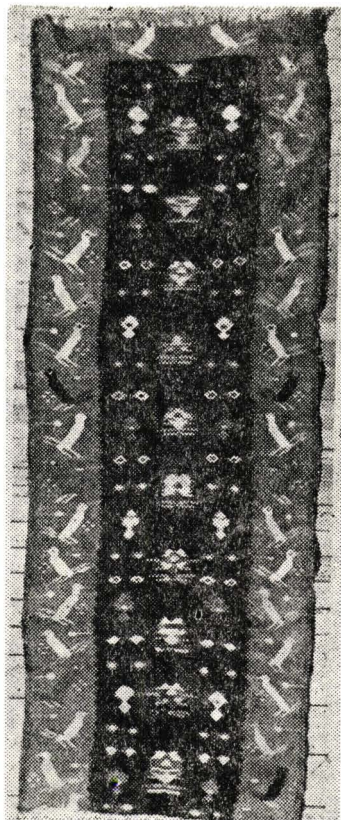

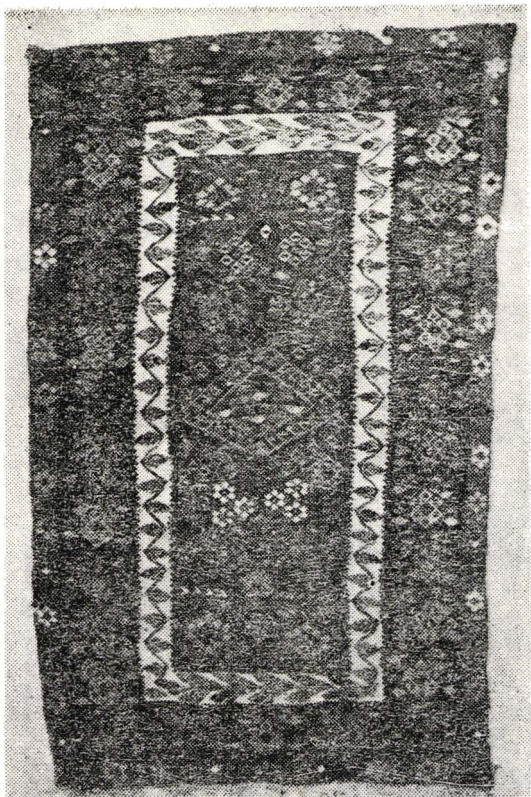
Fig. 3. Scoarță ornamentată cu motive romboidale x-uri și vergi

Fig. 4. Scoarță ornamentată cu motive romboidale pe toată suprafața.
„Scoarță în roate”.

**Fig. 5. Covor cu un chenar, ornamentat cu motive florale și avimorfie.
Covor cu cucl.**

Fig. 6. Covor cu trei chenare ornamentat cu motive florale și geometrice

Fig. 7. Covor cu pomul vieții și motive avimorfe.

Fig. 8. Covor ornamentat cu motive geometrice și motive antropomorfe, în cadrul decorului introdus, anul confecționării 1867,

Fig. 9. Covor ornamentat cu motive florale zoomorfe și antropomorfe.

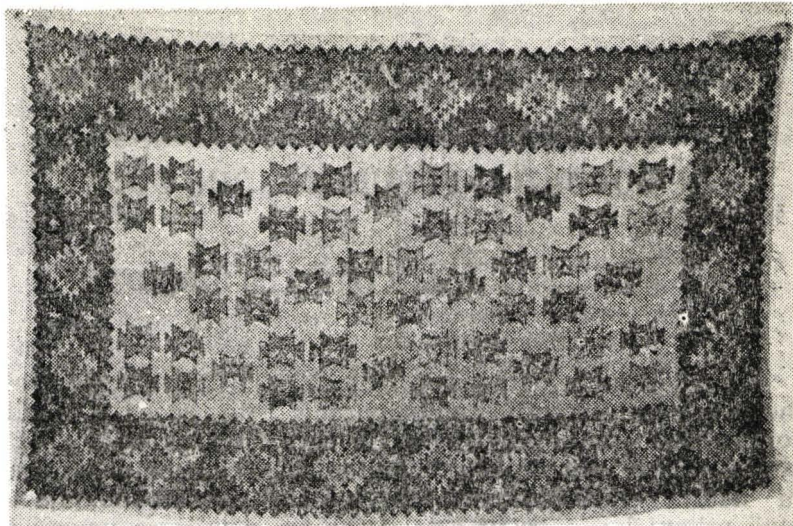

Fig. 10. Covor ornamentat cu pistornice și cruci.

Fig. 11. Scoală în roate, lucrată cu lină selnă.